

A debreceni városi patika könyvtára Kazay Sámuel idejében

BENKÓ FERENC

1770. július 12-én Mária Terézia br. Vécsey Józsefet, a szepesi kamara igazgatóját királyi biztossá [1] nevezte ki Debrecen szabad királyi városba. A kiküldött királyi biztos (commisarius regius) egyetlen „beosztott”-jával, Kosztha Mihály nevű ügyvivőjével (actuarius) ez év augusztus 6-án megérkezett Debrecenbe. Feladatai közé tarlozott, hogy vizsgálja ki a városi gazdálkodás körül bejelentett visszaélésekét és ezért első feladatának e feljelentések helytálló voltának a tisztaázását tartotta. Így került sor többek között a város által alapított és akkor is a város tulajdonát képező patika jövedelmezőségének a megállapítására. Ezt Vécsey nem találta megfelelőnek és már az 1770. szeptember 12-én tartott magisztrátusi gyűlésen azt javasolta, hogy adják el a patikát magánszemélynek. Ugyanekkor kíváatosnak tartotta, hogy a városban állítsanak fel másik patikát is. A város azonban továbbra is saját kezelésében szerezte volna a patikát tartani. A város tanácsának tiltakozását és ellenérveit a következő évi, 1771. február 20-án tartott gyűlésen Domokos Lajos, akkor városi jegyző, a későbbi híres főbíró hosszú válaszíratban fejtette ki [2]. Megemlíttette, hogy a város a patikát nagyon régen és még akkor alapította, amikor a környéken még egyetlen patika sem volt. Ez nemcsak Debrecen városának, hanem a vidékének is nagy hasznára szolgált. Büszkén hivatalozott arra, hogy a patikájuk a szabályoknak megfelelően minden tekintetben bőven fel volt szerelve, és most is úgy van. A magisztrátus a gyógyszertár építésénél, berendezésénél, felszerelésénél nem takarékoskodott és a legritkább és legdrágább gyógyszerekkel is bőven elláttá. E patikáról dicsékvés nélkül el lehet mondani, hogy kevés hozzá hasonló patika van a királyságban. Többszöri tárgyalás után azonban az eréyes Vécsey elgondolása győzött és elhatározták a patika eladását. Előzőleg értékének megállapítása céljából elrendelték a patika

Variatum	10.
38. Infra regis et Regis et Titus Regis et 472.66.	
Ueberg. Summa Medicorum etc.	403.6.94.
Patrum Regis et oculi et fororum	42.3.2.0.
Patrikaii Tilti et al. utin. et. Capp. 439. 1.6.	
<i>Summa summarum</i>	499.41.
Ueberg. Summa Medicorum Regis et Titus 63.	
2. Act. Debrecini Pat. 12. Aug. 1771. 41. 6.	
<i>Stephanius Hajdú-Bihar. Dr. et. Capp. 2.</i>	
<i>Stephanius Hajdú-Bihar. Dr. et. Capp. 2.</i>	

1. kép: Debrecen város patikájának ieltárából, 1771-ből. Az officina értéke Veszprém és Csapó physicus ordinariusok aláírásával. (Hajdú-Bihar megyei Levéltár, Debrecen)

teljes anyagkészletének és felszerelésének a leltározását. Ezt 1771. augusztus 16-tól kezdve e célra kiküldött bizottság végezte. A bizottság elnöke a város egyetlen katolikus szenátora: *Fáy János* volt. Szakértőként írta alá a leltárt *Weszprémi István* és *Csapó József*, a két világhírű városi főorvos, *physicus ordinarius*. E leltárt, mely kimerítően tájékoztat bennünket a talán akkor legnagyobb alföldi patika 1771-es gyógyszereiről, berendezéséről és nem utolsó sorban a szakkönyvtáráról is, két füzetben őrzi a Hajdú-Bihar megyei Levéltár Debrecenben [3].

A város patikájának gondnoka ekkor *Kazay Sámuel* volt. *Kazay* elődjénél, az első debreceni születésű városi patikai provisornál, *Csáti Sámuel*nél tanult. Nála lett inassá 1750. június 13-án. 1753-ban szabadult fel. Legénységét 1753. nov. 9-én kezdette és ebben maradt 1754 végéig. Provisori fizetését a várostól 1755. április 1-től húzta. Így mondják ezt a Baranyi perben tett és hivatalos iratokon alapuló tanúvallomások [4].

A patika néhány más vevővel történő alkudozás után, (akik közül megemlíthetjük a váradi *Franz Anton Zeiningert*, a következő évben, 1772-ben a második debreceni patika, az „Arany Egyszarvú” alapítóját) végül is *Kazay Sámuel* birtokába jutott, részletben fizetendő 15 000 rhénes forintért. A vételárban benne volt a patika könyvtára is.

Domokos Lajos nem ok nélkül emlegette a város gondoskodását a patikáról. Ennek írott nyoma is van. 1737-ben kelt „Az Patika Inventatiójára deputált Uramék instructioja” 2. pontja szerint: „Nem különben minden eszközök is és a Patikához tartozó könyvek is az Inventatio után consignáltassanak”. Pókai Benjámin, a patika provisora elszámolása szerint 1733. július 14-én 72 denárt fizetett ki: „Pro Taxa Vienensi”.

No	Libri Pharmaceutici ad Apo., thecam pertinentes.		Prestitum eorum fl	folio xx
1.	Corpus Pharmaceutic. Junchenii	Frankof. 1711. in. folio	2,,	55
2.	Tača Pharm. Torkosii. Posonii. 1745.	do	,,	50
3.	Fabrica Corp. Hum. Vesali. Venetiis. 1568.	do	1,,	—
4.	Dispensatorium Vienense. Vienna 1729. —	do	,,	35
5.	Dispensatorium Augustanum. Aug. Vind. 1694. —	do	,,	56
6.	Lexicon Materia Medica Millerii. Sine Titt.	do	,,	30
7.	Herbarium Siccum Lacerum —	do	—	—
8.	Dissert. Chimico — Physicae Bonii Lipsiae. 1685.	in 4to	,,	30
9.	Collectanea Chimica. Lugdun. Batav. 1694. —	do	2,,	—
10.	Pharmacopoeia Med. Chim. Schröderi. Lugg. 1699. —	do	1,,	70
11.	Gazophilacum Med. Physicum. Lipsiae 1737. —	do	2,,	—
12.	Taxa Brandeb. — Borussica. Berolini 1704.	do	1,,	14
13.	Dictionar 4 drilingve Alb. Molnar Norimb. 1708. —	do	4,,	—
14.	MS. quoddam Medicum			—
15.	MS. quoddam Theologicum Sine Titt. —			—
16.	Lexicon Med. Graeco. Latinum Blankard. 1702.	in 8o	1,,	50
17.	Politicus Germanicus Lipsiae 1692 —	do	,,	15
18.	Basilica Chimica Crollii Coloniae 1624. —	do	,,	50
19.	Pharmacop. Londinens. Amstelodami 1722. — accedit Pharmac. Extemp. Fulleri do 1717.	do	1,,	40
20.	Chimica Experiment. Curiosa Junch. Francoft. 1681.	do	1,,	—
21.	Dodoneus de Re Herbaria Sine Titt.	do	,,	27
22.	Liber Laborum longus —			—
Summa pretii Libror			fl	21 72

Inventarium Apothecae Liberae Regiaeq Civitatis Debrecinensis Die 29^a Julii et subsequentibus Augusti 1771. per Deputationem conscript. Pars Ima 38. old. a gyógyszerészeti könyvek leltára.

A könyvtár jegyzéke a leltár második részének 38. oldalán található (lásd tábla). 22 tétel alatt 23 művet sorol fel 21 rajnai forint és 72 krajcár értékben, a cím, szerző, a kiadás éve és helye, továbbá a könyv nagyságának a megjelölésével. Ez a könyvtár kora egyéb patikáinak könyvvállományához mértén bőségesnek mondható. Pontos adatai pedig értékét számunkra nagymértékben fokozzák. A gyógyszerek fajtáját és mennyiségét illetőleg is lényegesen szerényebb pl. a székesfehérvári jezsuita patika 1774-ből származó eladási leltárában [5] található gyógyszerkincs. A könyvtárt nem veszi fel részletesen, hanem egytételeben tárgyalja: „*Libri: Dispensatoria Vienense Brandenburg. Augustanum cum Taxis Vienensi et Posoniensi item Herbaria Mathiolo et Taberno Montanio cum Schroedero et Minsichto Apothecae appertinentia p 14*”, tehát a bécsi, brandenburgi és augsburgi Dispensatorium, a bécsi és a pozsonyi taxával, Mathiolus és Tabernus Montanus Herbariuma, Schröder és Minsicht (helyesen Mynsicht) valamelyik műve. E szerzők munkái korukban kedvelt és sokat forgatott könyvek voltak, melyek a gyógyszerek, főként compositák előállítását tartalmazták. Schröder: *Pharmacopoea Medico-Chymicájának* 1699-es kiadása a debreceni patikában is megvolt.

Magyari-Kossa [6] ismerteti könyvében a körmöcbányai gyógyszertár 1791-ik évben történt vizsgálatát. Ekkor a patika könyveit is leltárba vették. Összesen 10 könyvet találtak, ezek közül is egy, az 5. számú „*A gyógyszerészeti használt füvek és virágok préselt gyűjteménye abc sorrendben, botanikai tanulók számára*”. Ekkor még a növényi eredetű gyógyszerek voltak többségben és az ezeket bemutató herbáriumok az oktatás fontos eszközei voltak. A többi besztercebányai könyv: a Pharm. Austr. Prov. 1779-ből, az 1745-ös kiadású bécsi gyógyszerkönyv, gyógyszer-árszabvány, kémiai könyvek, G. E. Stahl gyakorlata gyógyszerészek számára. A könyvek kiadásának időpontja 1745—1779-ig terjed.

Jóval későbbi, 1807-ből származik a második debreceni gyógyszertár, az „Arany Egyszarvú” inventáriuma, midön azt első tulajdonosától, Zeininger Antaltól átvette utóda, Kaffka József [7]. A leltárkönyv 30. oldalán felsorolt szerény könyvvállomány minden össze ennyi:

„No 2 Pharmacopoea Viennense nova	2.— Ft
No 1 Dispensatorium Viennense in folio	2.— Ft
No 1 Taxa nova	—20 Ft
No 2 Taxa una viennensis... Posoniensis	2.— Ft”

Mielőtt a debreceni városi patika könyvtárára visszatérnék, említsük meg az új tulajdonost, a könyv- és mügyűjtő debreceni patikust, Kazay Sámuel, akinek könyvtára így újabb művekkel gyarapodott. Könyvtára értékéhez és könyvei számához viszonyítva ez a szaporodás nem volt jelentékeny. 1794 után, amikor Kazay anyagi nehézségei és megrendült egészségi állapota miatt könyvtárát és mügyűjteményét eladni kényszerült, könyvtáráról katalógus készült, melyről több másolat is ismeretes. Talán legteljesebb az Országos Széchényi Könyvtárban levő ún. Jankovich-féle. A debreceni kollégiumi könyvtárban is van egy nem teljesen komplett és Székesfehérváron is őriznek egy példányt. A könyvek száma 1800 körül volt, de a szám semmit nem mond felbecsülhetetlen értékükről.

A már említett Domokos Lajosnál érdeklödött gr. Széchényi Ferenc, a Nemzeti Múzeum alapítója „Patikárius Kazay Sámuel” pénzgyűjteménye iránt. 1793. december 13-án kelt válaszlevelében Domokos a pénzgyűjteményen kívül a könyvtárról is megemlékezik és ezt írja: „*A bibliothecában igaz vagyon sok ritkaság és régiség is, már én sokszor néztem, de az is egész confusum chaos,*

a catalógussa is." Ez áll a pénzgyűjteményre is. A továbbiakban erről így ír Domokos: „*vagyon itt nagy collectioja mindenféle pénzekből. Csak arany több van közte 70 darabnál. De regestruma nincsen, ő tudom nem is csinál, mert igen csudálatos ember*”. E pénzgyűjtemény a debreceni Kollégium tulajdonába került. 40 fiókban 2560 érmét tartalmazott. A pénzgyűjteményre vonatkozó iratok bizonyága szerint „*1838-ban a Kazai gyűjteményt szakértő Generális Edelpacher által determinálni igyekeztek*.” A gyűjtemény nagyobb része az idők viharában eltűnt.

A könyvtárnál jobb a helyzet. Katalógusában változatos összevisszáságban keverednek görög és római auctorok összes és különböző kiadásai, bibliák és teológiai művek, esetleg görög vagy héber nyelven, történeti munkák és atlások, filozófia, botanika, asztrológia, alkémia, sok és alapvető orvosi és gyógy-szerészeti mű, dispensatóriumok és pharmacopoeák. Nemcsak a patikai leltárunkban említett néhány darab, hanem gazdag választék.

Az orvosi munkák sorából szereiném megemlíteni: Hippocrates, Dioscorides, Galenus, Celsus, a salernói iskola, Harvey, Boerhaave, G. van Swieten, Störck, Morgagni, Jackson, Sydenham, Eustach, Stahl, Hoffmann stb. műveit. A magyarok közül megvan Méliusz Juhász Péter Herbáriuma, az eperjesi Weber, Torkos Justus János, Mátyus István, Hatvani István több műve, vagy a barát Weszprémi István: Bába mesterségre oktató könyve. E könyvtár csaknem teljes egészében a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának birtokába került és kevés hiánnal ott van ma is. Az eladási leltár a patikai leltárban felsorolt könyvek egy részét is tartalmazza és így néhány hiteles darabot az első debreceni patika könyveiből az említett kollégiumi Könyvtárban sikerült feltalálnom [8].

A patikai könyvtár részletesebb tárgyalásánál szereiném kifejezni azt a gyanúmat, hogy a patika leltározása alkalmával feltehetőleg a patikai könyvtár és Kazay saját könyvei összekeveredtek. Ez a nagy és megszállott bibliofil nem tett szigorú különbséget a saját és a városi patika könyvei között. Amit találtak a patikában, azt feleltározták. Máskülönben mit keresett volna a patika könyvei között pl. Vesalius anatómiája, vagy több az 1600-as évekből származó és már akkor is korszerüttlen munka?

Megbeszéléstünknel mellőzhetjük a 7. sz. rongált és száraz herbáriumot (*Herbarium siccum Lacerum*. Ár nélkül) és a 21. sz. Dodonaeus de Re Herbaria című könyvet. Ez bizonyára a nagy botanikus valamelyik munkájának címlap nélkül maradt töredéke volt. A 22. sz. Liber Laborum Longus, továbbá a 14. és 15. számmal jelzett orvosi és teológiai tárgyú manuscriptum felkutatása is reménytelen. Utóbbiakat árazásra sem méltatták.

Ellenben külön szereinék megemlékezni a 3. sz. alatt szereplő és a leltárban csupán egy rhénes forintra értékelte világhírű mű: „*Fabrica Corp. Hum. Vesali Venetiis. 1568.*” bejegyzéssel felvett munkáról. Ez a modern anatómia megteremtőjének, Andreas Vesaliusnak „*De humani corporis fabrica libri septem*” eredetileg Baselben 1543-ban [9] megjelent művének 1568-as velencei kiadása. Velence ekkor mintegy 150 nyomdájával nagy könyvnyomtató központ volt [10]. E kiadás nem tartalmazza ugyan a baseli kiadás páratlan szépségű fametszetű címlapját, amely női hulla boncolását és az azt nézőket, ún. „*Theatrum anatomicum*”-ot ábrázol [11]. Azonban többi illusztrációja megegyezik az első kiadáséval. Vasari szerint a rajzokat Jan Steven van Calcar, a fameiszeteket pedig Francesco da Forli készítette [12, 13]. Mindkét művész pedig Vasarival együtt Tiziano köréhez tartozott.

Bizonyára a felvidéki, német nevű és talán nyelvű provisoroknak a magyar nyelv jobb megértését szolgálhatta a 13. sz. és árban legmagasabbra értékel-

„Dictionar & drilingve Alb. Molnár Norimb. 1708.” Ez a teológus, nyelvian- és zsoltáritó Szenczi Molnár Albert kétkötetes, négynyelvű: latin—magyar—görög és német szótárának az első kötete, a Nürnbergben megjelent negyedik kiadás.

DISPENSATO-
RIUM
PHARMACEUTICUM
AUSTRIACO.
VIENNENSE,
IN QDO
HODIERNA DIE USUALIORA
MEDICAMENTA
SECUNDUM ARTIS REGULAS
COMPONENDA VISUNTUR.
C.U.M
Sacræ Cæsareae Regiæque Catho-
licæ Majestatis
PRIVILEGIO.
SUPERIUS
COLLEGII PHARMACEUTICI
VIENNENSIS.
—
VIENNAE AUSTRIA
anno INCARNATIONIS DOMINICE
MDCCXXIX.
Typis Joannis Jacobi Kamm. Inferiori Author Typographi.

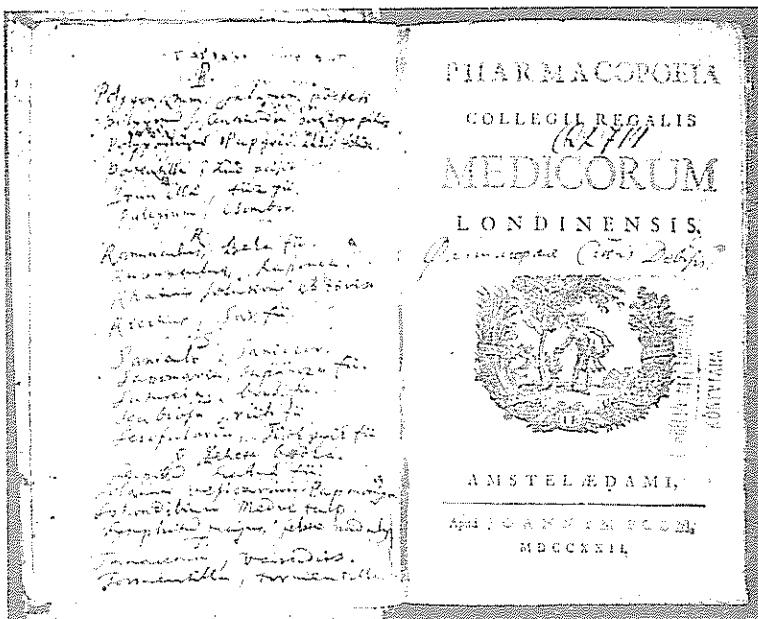
2. kép: Az 1729-es Dispensatorium Viennense címlapja. (Kollégiumi Nagykönyvtár, Debrecen)

A gyógyszerkészítést szabályozta a bécsi Dispensatorium itt található 1729-es, első kiállítása [14]. A mű 1770-ig több kiadásban jelent meg. A könyv kiállítása gyönyörű. Az engedélyező uralkodó, III. Károly arcképén kívül egy másik metszet Aesculapnak hódoló nőalakot és állati, meg növényi eredetű gyógy- szerekkel játszó puttókat ábrázol laboratóriumi eszközöktől környékezve [15].

Az árak megállapítására az 1745-ben kiadott Torkos-féle Taxa Posoniensis szolgált [16]. Ebből áraziák az 1711-es leltárunkat is. A Torkos-taksával bő hazai irodalom foglalkozik.

A német pharmacopoeák közül a 16. és 17. században az augsburgi terjedt el a legjobban. Augsburgon kívül még Rotterdamban, Goudában és Dordrechtben is kinyomtatták. Leltárunk az 1694-es augsburgi kiadást tartalmazza, de Kazay könyvtárában az 1646-os és az 1710-es kiadás is szerepel [17]. Az augsburgi pharmacopoeák igen szép, művészsi metszetekkel ékesek a címlapjukon. Az 1640 utáni kiadások fontos újításként ún. „Mantissa hermeticac” is tartalmazzák. Ezek a „Mantissák” először adják meg gyógyszerkönyvi előiratként, több,

mint száz kémiai készítmény előállításának pontos leírását. Ezekkel is óhajtották bizonyítani az orvosok előtt a tudomány fejlődését. A címlap két alakot ábrázol: a nagy Hippocratest és Hermes Tristimegistas nevű görög istenséget, aki mint minden titkos tudományban járatos mester, sereget írta meg az ún. hermetikus, tehát titkos tudomány, az alkémia műveinek [18, 19]. Egy másik, 1710-es kiadás címlapján allegorikus nőalak és harsonázó égi angyal látható. Körös-körül utalások a növény-, állat- és tengeri világra, ahonnan a gyógyszerek származnak.

3. kép: A királyi Orvosi Kollégium londoni pharmacopoeiája 1722-ből, Debrecen város patikájából. (Kollégiumi Nagykönyvtár, Debrecen)

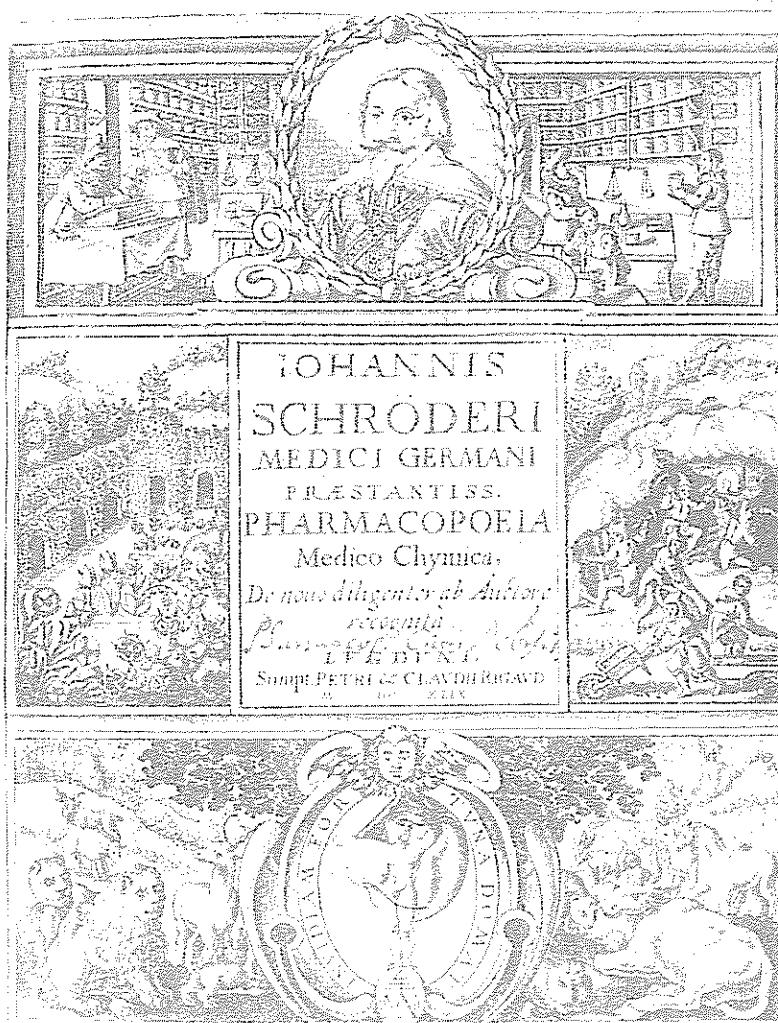
A londoni királyi orvosi collégium pharmacopoeiáját Amsterdamban nyomták 1722-ben [20]. Címlapján felirás, hogy Debrecen város patikájának tulajdoná volt. Jól összefogott, világos stílusú könyvecske. Rendelkezik a pharmacopoeák azon előnyével, amelyet már Ernyei is hangsúlyozott, hogy a pharmacopoeákban csupán a fontos előíratok vannak, szemben a dispensatóriumokkal, amelyek egyazon készítmény előíratát minden lehetséges szerzőtől, különböző eltérésekkel felvesszik. A könyv ajánlása II. György angol királynak szól. Hozzá kötötték Fuller Pharm. Extemporeanát. Különösen növeli számunkra az értékét, hogy a bejegyzés szerint a Fronequerben tanuló Pókai Benjámin tól került a patika birtokába. Pókai Benjámin 1733. V. 5-től vezette a patikát és 1733. december 9-én halt meg pestisben.

A legrégibb könyvünk Crolius Basilica Chimicája, melyet Kölnben nyomtak 1624-ben. Teljesen alkémista jellegű mű. Szerzője: Oswald Croll (1560–1609) Anhalt-Bernburgi udvari orvos (ún. archiater), aki egy bizonyos Panacea mercurialis keresett és előállította a kalomelt [21]. A könyv kiadására a császári engedélyt az aranycsináló és órakedvelő II. Rudolf császár adta meg Prágában 1606-ban. A mű betegségek ismertetésének és az ellenük alkalma-zandó gyógyszerek készítésének vegyes keveréke, sok esetben a signatúra-tan alapján. Szövegéből joggal feltételezhetjük, hogy a szerző maga is Rudolf csá-

4. kép. O. Crollius: *Basilica Chymica*janak címlapja. (Kollégiumi Nagykönyvtár, Debrecen)

szár belső kerülete tartozott. Erré vall a címlap is az alkémia nagyjáival. Balról jobbra és felülről lefelé: az egyiptomi Hermes Tristimegistas, a római Morienes, a spanyol Raimundus Lullius. Jobbról: az arab Geber, az angol Roger Bacon és végül a német Paracelsus kora tudományos fejlődésének csúcán és befejezőjeként.

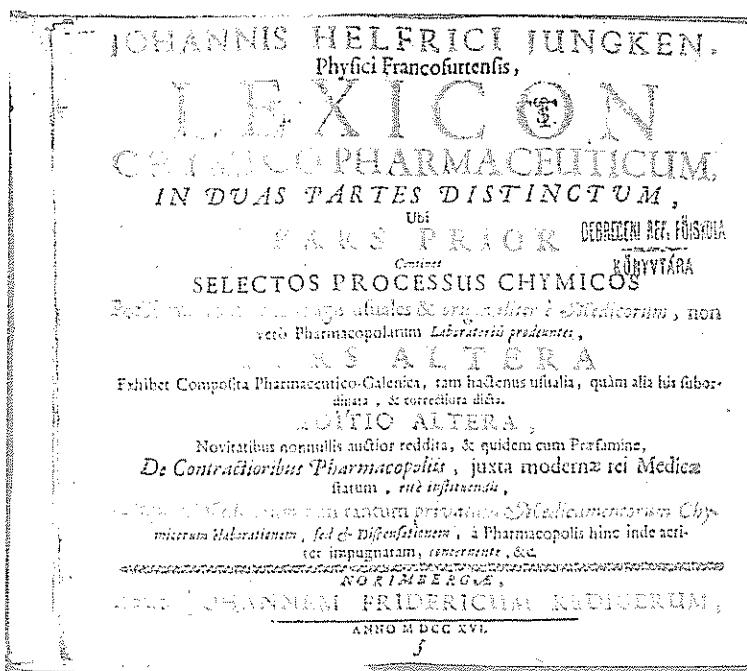

5. kép: J. Schröder: *Pharmacopoeia Medico Chymica* címlapja. Alul Kazay sajátkezű birtokosi jelzése (Kollégiumi Nagykönyvtár, Debrecen)

A XVII. század patikáinak fennmaradt könyvjegyzékeiben csaknem szabály szerien fordul elő Johann Schröder frankfurti városi orvos (1600–1644) neve. A debreceni városi patika és Kazay Sámuel tulajdonában a *Pharmacopoeia Medico Chymica* című munkája volt. A birtokosi, possesori jelzés látható rajta. Beható előirásait tartalmazza a korabeli gyógyszerkincsnek és számos előiratát.

különböző gyógyszerformáknak. A címlapról maga a szerző tekint le ránk. Lentebb két bájos metszet is látható, melyek botanikus kertet és bányaművelést ábrázolnak, célzásul a gyógyszerek növényi és ásványi eredetére. A cím-kép alaján pedig gyógyszert szolgáltató állatok idillikus csoportja látható [22].

A könyvek között található *Blankard* görög-latin orvosi lexikona 1702-es kiadásban. A könyvnek speciális debreceni vonatkozása is van, *Diószegi Sámuel*: Orvosi füvészkönyvében [23], e mű 1777-es lipcsei kiadását a forrásmunkái közt említi. „A Haszonra fordított Orvosi-Szeres Könyvek között.”

6. kép: J. H. Jungken: *Lexicon Chymico-Pharmaceuticum*. Az O betűben Tsáti Sámuel monogramja. (Kollégiumi Nagykönyvtár, Debrecen)

Szeretném még felhívni a figyelmet *Johan Helfericus Jungken: Corpus Pharmaceutico chimico medicum* című munkájára [24]. A címlapján szép nyom-dászjegy, szemben vele pedig mutatós allegorikus ábrázolás. Ennek a *Jungken* frankfurti városi fizikusnak másik munkája a *Lexicon chimico medicum Csáti* (Tsáti) Sámuel-nek. *Kazay* mesterének és a provizorságban elődjének (1745–1755) birtokában volt. *Csátinak* e könyvbe teit bejegyzéséből tudtuk meg, hogy Csáti Sámuel, aki a városi patika első debreceni születésű provisora volt, Halléban tanult [25].

Jelen dolgozatom a könyvanyag csak egyik részének ismertetésére terjed ki. A többi munka felkutatása még feladataim. További céлом e művekben foglalt materia medica ismertetése is.

Talán több gondot fordítottam e szép, vonzó, barokk könyvanyag művészsi szépségére. Úgy érzem azonban, hogy ezzel hűséges maradtam Kazaynak, „az öreg Pliniusnak” emlékéhez [26], aki nem csak dolgozott és tanult a könyveiből, hanem szépségüköt is csodálta és a különböző edíciókat az utókor hasznára nagy szenvedélyel és áldozattal gyűjtötte. Óriázzuk meg emlékét nemzeti művelődésünk áldozatkész, igaz művelői első sorában.

Összefoglalás

1770-ben Mária Terézia br. Vécsey Józsefet királyi biztosként küldte ki Debrecenbe. Vécsey foglalkozott az akkor még egyetlen városi patika jövedelmezőségével is. Nem tartotta kielégítőnek és ezért az eladását javasolta. A városnak a patika alapítása és fenntartása körüli érdemeit Domokos Lajos városi jegyző, később híres főbíró fejtette ki. Fáradozása ellenére mégis a patika eladása mellett döntötték és 1771-ben a teljes anyagkészletet, berendezést, beleértve a könyvtárt is, részletesen feleltározták. A szerző munkájának az a célja, hogy a leltár szerinti könyvtári ismertesse és értékelje.

Összehasonlíta a székesfehérvári jezsuita patika 1774-es árverésekor felvett, a körömbányai patikában 1791-ben talált, és a második debreceni patika, az 1772-es alapítású „Arany Egyszarvú” 1807-ben történt eladáskor felvett könyvtári leltárrakkal.

Megemlékezik a vevő, a híres könyv- és műgyűjtő debreceni patikáriusról, Kazay Sámuelről. Kazay ebben a gyógyszertárban tanult, és mestere Csáti Sámuel halála után ennek a gyógyszertárnak volt a provisora 1755-től. Röviden érinti Kazay könyvgyűjteményét is, különösen az orvos és gyógyszerésztudományi részét.

Majd rátér az egyes darabok tárgyalására. Bővebben foglalkozik Vesalius: Anatomiájának itt található 1568-as kiadásával. Megemlíti az 1729-es bécsi Dispensatóriumot, az augsburgi pharmacopoeiákat, a londoni királyi orvosi kollégium Amsterdamban 1722-ben nyomott pharmacopoeiáját, melyet egy régi provisor, Pókai Benjámin vett Frenakerben. Részlesebben szól Crolius Basilica Chimica című, alkémista művéről, Jungken, Schröder stb. itt található jeles munkáiról.

A patikai könyvtár tekintélyes része most a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának tulajdoná, ahová Kazay Sámuel birtokából került, akinek nemes szenvédélye így hazánk művelődésének tett felbecsülhetetlen szolgálatot.

Irodalom

1. Komoróczy György: A királyi biztoság és a debreceni királyi biztoságok. Hajdú-Bihar megyei levéltár évkönyve. I. Debrecen, 1974. 59—91. o.
2. Hajdú-Bihar megyei levéltár (ezután HBmL) IV. A 1001/5.
3. HBmL. IV. A 1011/k. 4.
4. Documenta Baranyiana HBmL. IV. A. 6.d 204, 205 sz. Domokos Lajos tantávalomása 155. oldalon.
5. A székesfehérvári jezsuita patika árverési leltára 1774.
6. Dr. Maguary—Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. Budapest 1929. II. kötet. Régi magyar gyógyszerekről és gyógyszerákról. 95. old.
7. Déri Múzeum Debrecen tulajdonában.
8. Régi tiszántúli könyvtárak. 1. A debreceni református kollégium nagykönyvtárának katalógusa. XVI. Debrecen 1972. A könyvtár gazdag orvostudományi anyagának pontos bibliográfiája.
9. Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára (ezután Koll. Könyv.) Q 106.
10. Fitz József: A könyv története. Budapest, 1930. 65. old.
11. Vesaliusról és művéről lásd: Szumowszki U.—Herczeg Á.: Az orvostudományok története. Budapest, 1939.
Uo, a 326. oldalon levő 114. ábra az említett címlap.
12. Jan Stephan van Calcar (Calcar 1499 — Nápoly 1550 k.) festő és grafikus. Venetiei tartózkodásától fogva Tiziano stílusának követője, később Nápolyban mint kereseti portréfestő működött. Művészeti Lexikon. Akad. Kiadó Budapest, 1965. I. 360. old.
13. Francisco Guerra: The Identity of the Artists Involved in Vesalius's *Fabrica* 1543. Medical History, 1969. 1. 37—50. pp. Comm. Hist. Artis Med. 57—59. sz. 1971. 366. old.
14. Koll. Könyv. Q 141.

15. A bécsi Dispensatorium irodalmából:
 Illustr. Apotheker Kalender 1939. 19. old.
 Illustr. Apotheker Kalender 1969. 32. old.
Ganzinger K.: Die österreichische Provinzial-Pharmakopoe und ihre Bearbeiter.
 Zur Geschichte der Pharm. 14, 18 (1962).
Ganzinger, Kurt: A gyógyszerészet története a Mária Terézia korától 1855-ig kiadott osztrák gyógyszerkönyvek tükrében. Gyógyszerészet 1972. (15. évf.) 11. sz. 420-427. old.
16. *Torkos Justus (János) J.*: Taxa pharmaceutica Posoniensis... Posonii, 1745. Royer. Koll. Könyv. Q 142.
17. Pharmacopoeia Augustana... Augustae V. 1646. Koll. Könyv. Q 166
 Pharmacopoeia Augustana ref... Rotter, 1653. Koll. Könyv. Q 2798
 Pharmacopoeia Augustana renov. Augustae 1710. Koll. Könyv. Q 73
18. „Hermeticus (Hermes), I. mi Hermestől ered; 2. tehát mi tudományos, titkos; ars hermetica = Chemia; vegytanilag: légmentes”. Dr. Baris Lajos: Orvos-gyógy-szerészeti műszótár. Budapest, 1884.
19. *Günther Kallinich*: Schöne alte Apotheken. Verlag Georg D. W. Callwey München 18 old. és 16 kép.
20. Pharmacopoeia Collegii Regalis Medicorum Londinensis.
 Amstelaeadi Apud Joannem Boom. MDCCXXII;
 Kézirással, „Parmacopaeae Cittis Debrsis” Koll. Könyv. Q 2714.
21. Koll. Könyv. Q 370/1.
 Crollra vonatkozólag lásd: Arzi und Pharmakon im 18 Jahrhunderi am halle-schen Beispiel von W. Kaiser Zahn. Mund-u. Kieferheilk. 63 (1975.) 703—713. old.
22. *Iohannis Schröderi Medici Germani Praestantiss. Pharmacopoeia Medico Chymica*. Lugduni, Sumpt. Petri et Claudi Rigaud, M. DC. XLIX.
23. *Díószei Sámuel*: Orvosi Füvészkönyv... Debreczenbenn. Nyomiatta Csáthy György. M DCC XIII.
24. *Johan. Helfrici Jungken*: Corpus Pharmaceutico-Chymico-medicum universale. Francofurti ad Moenum. Sumptibus Friderici Knochii. Biblioepo. Typis Nicolai Weimmanni. MDCCXI. Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár Budapest.
25. *Johannis Helfrici Jungken*, Physici Francofurtensis, Lexicon Chymico—Pharmaeuticum, in duas partes Distinctum...
 Norimbergae, Apud Johannem Fridericum Rüdigerum. Anno MDCCXVI: Koll. Könyv. Q 2484.
26. Kazay készült kedvenc írója, Caius Plinius Secundus (23—79): Naturalis historia című művének lefordítására. Ezért nevezte magát előszeretettel az „öreg Plinius”-nak. Művének elkészültéről nincs tudomásunk. Nagy László, az O. Sz. K. könyvtárosának szíves szóbeli közlése.

Ф. Бенкő: Библиотека городской аптеки Дебрецена при жизни Шамуэля Казая

В 1770 году Мария Терезия послала барона Йожефа Вечея в качестве королевского пристава в г. Дебрецен. Вечей занимался также доходностью тогда еще единственной городской аптеки. Он не считал ее удовлетворительной и поэтому предложил продать ее. Заслугами города по основанию и поддерживанию аптеки занимался Лайон Домокос, городской нотариус, позже знаменитый староста. Несмотря на его хлопоты, все же решено продать аптеку и в 1771 году сделали полный учет запасов веществ, оборудования, в том числе и библиотеки. Цель работы автора ознакомить читателей материалом библиотеки согласно инвентарю и оценить его.

Сравниваются инвентарии библиотеки аптек составленных при аукционе юезуитской аптеки г. Секешфехервар в 1774 году, найденной в аптеке Кёрмёцбания в 1791 году и второй дебреценской аптеки „Золотой единорог” проданной в 1807 году.

F. Benkő: The library of the town pharmacy of Debrecen at the time of Samuel Kazay

The baron József Vécsey had been nominated royal commissioner by Maria Theresa in 1770 to Debrecen. Vécsey has also dealt with the profitableness of the town pharmacy, the only one operating at that time. It was Lajos Domokos town clerk

and later well-known chief justice who was most active in regard of the foundation and maintainance of the pharmacy. In spite of the efforts he has taken, however, the decision was taken to sell the pharmacy and the inventory of its entire stock, equipment, included the library, was taken in 1771. The author's task was to describe and evaluate the library on hand of the inventory.

A comparison is carried out with other library inventories, such as that of pharmacy of the Jesuite Order of Székesfehérvár having been sold by auction in 1774, that of the pharmacy of Körmöcbánya of 1791 and the second pharmacy of Debrecen, the „Golden Unicorn” founded 1772, the inventory of which had been taken on the occasion of its sale in 1807.

The author refers to the well-known book- and art-collector Samuel Kazay, the pharmacist of Debrecen. Kazay has spent his learning years in the above mentioned pharmacy and became its provisor after the death of his master Samuel Csáti from the year 1755. Kazay's book-collection is also mentioned, especially its medical and pharmaco-scientific part.

This is followed by the discussion of the single pieces. The 1568 edition of Vesalius' Anatomy is dealt with in some detail and the Dispensatorium of the year 1729 of Vienna, the Pharmacopoeiae of Augsburg and that of the Royal College of Medicine of London printed in Amsterdam 1722, having been purchased by an earlier provisor, Benjamin Pókai in Frenaker are also described. The alchemist work Basilica Chimica by Crollius and the excellent works by Jungken, Schröder, etc. are dealt with in detail.

The main part of the library of the pharmacy is at present owned by the large library of the College of Debrecen where it was placed from Samuel Kazay's possession whose noble passion thus lended priceless services to Hungary's culture.

F. Benk 6 : *Die städtische Apothekenbibliothek von Debrecen zur Zeit Samuel Kazays*

1770 wurde der Baron József Vécsey zum königlichen Stadthalter von Maria Theresa nach Debrecen ernannt. Vécsey befasste sich auch mit den Einkünften der einzigen damaligen Apotheke. Nachdem er diese als nicht ausreichend fand, empfahl er den Verkauf der Apotheke. Derjenige, der grosser Verdienste um die Gründung und Erhaltung der Apotheke der Stadt entfallte, war der Stadtnotar, spätere berühmte Richter Lajos Domokos. Trotz seiner Bemühungen wurde jedoch der Entschluss gefasst die Apotheke zu verkaufen und 1770 wurde das alles umfassende Inventar des vollständigen Bestands, der Einrichtung, inbegriffen die Bibliothek, aufgenommen. Aufgabe des Verfasser war die Bibliothek anhand des Inventars zu beschreiben und zu bewerten.

Es wird ein Vergleich mit folgenden Bibliothek-Inventaren gemacht: der Jesuiten-Apotheke zu Székesfehérvár, welche 1774 versteigert wurde, ferner der Apotheke von Körmöcbánya aus 1791 und der zweiten debrecinér Apotheke, dem 1772 gegründeten „Goldenen Einhorn“, deren Inventar bei dem 1807 durchgeföhrten Verkauf aufgenommen war.

Verfasseř gedentkt: des bekannten Buch- und Kunstsammlers Samuel Kazay, dem Apotheker von Debrecen, der in der obigen Apotheke seine Lehrlingsjahre verbrachte und nach dem Tod seines Meisters Samuel Csáti ab 1775 dort Provisor wurde. Auch wird die Buchsammlung Kazays kurz erwähnt, insbesonders der medizinische und pharmazeutisch-wissenschaftliche Teil dieser Sammlung.

Im Anschluss daran werden die einzelnen Stücke erörtert. Über Vesalius' Anatomie, deren Ausgabe aus dem Jahr 1568 hier vorzufinden ist, wird näher besprochen. Erwähnt werden: das Wiener Dispensatorium aus dem Jahre 1729, die augsburger Pharmacopœien, die in Amsterdam 1722 Pharmakopö des londoner Royal College of Medicine, was von einem früheren Provisor, Benjamin Pókai in Frenaker erworben worden war. Eingehend wird das alchimistische Werk mit dem Titel Basilica Chimica von Crollius und die ausgezeichneten hier vorgefundenen Arbeiten von Jungken, Schröder usw. erörtert.

Der überwiegende Teil der Apothekenbibliothek befinden sich im Eigentum der Grossbibliothek des Kollegiums von Debrecen, wohin die Sammlung aus Samuel Kazays Eigentum gelangte, dessen edle Passion auf diese Weise einen unschätzbar Dienst der Bildung Ungarns beigetragen hatte.

(Than Károly gyógyszeritár Derecske)